

Immigranten op de arbeidsmarkt

Arno Sprangers (CBS), Aslan Zorlu (UvA), Joop Hartog (UvA) en Han Nicolaas (CBS)¹⁾

Ruim de helft van de mannelijke vluchtelingen die halverwege de jaren negentig naar Nederland kwamen, had vijf jaar later werk. Voor de vrouwen was dit ongeveer eenderde. Gezinsherenigende en (vooral) gezinsvormende immigranten verwerven doorgaans sneller een plek op de Nederlandse arbeidsmarkt dan vluchtelingen. Toch is de uitkeringsafhankelijkheid van al deze immigrantengroepen naar verhouding hoog. Een kwart van de mannelijke en 40 procent van de vrouwelijke asielmigranten die in 1995 naar Nederland kwamen was vijf jaar later aangewezen op een werkloosheids- of een bijstandsuitkering. De uitkeringsafhankelijkheid van vluchtelingen neemt wel sterk af na verloop van jaren. Van de gezinsherenigers en gezinsvormers die in 1995 naar Nederland migreerden was ongeveer één op de tien in het jaar 2000 afhankelijk van een werkloosheids- of bijstandsuitkering. Voor immigranten uit Europese landen was dit 2 procent voor de mannen en 4 procent voor de vrouwen. Dit is ongeveer gelijk aan het niveau voor autochtonen.

De uitkeringsafhankelijkheid van recente immigranten is wat lager dan voor eerdere cohorten. De wat betere positie op de arbeidsmarkt van recente cohorten gezinsherenigende en gezinsvormende immigranten zou deels verklaard kunnen worden door de strengere 'selectie aan de poort', bijvoorbeeld door inkomenseisen. Daarnaast hebben nieuwe lichtingen immigranten mogelijk een betere startpositie, als gevolg van de relatief gunstige economische conjunctuur aan het eind van de jaren negentig. Ook veranderende praktijk en regelgeving rond statusverlening en uitkeringsrechten voor vluchtelingen kunnen de uitkomsten, en zeker die betreffende uitkeringsafhankelijkheid, beïnvloeden.

De positie op de arbeidsmarkt van vluchtelingen is onzekerder dan die van andere groepen. Vluchtelingen hebben een kleinere kans op werk als ze werkloos zijn en hebben bovendien een grotere kans hun werk te verliezen. Ook gezinsherenigers en gezinsvormers hebben een grotere kans hun werk kwijt te raken ten opzichte van, bijvoorbeeld, immigranten uit Europese landen.

1. Inleiding

De immigratie van niet-Nederlanders naar Nederland bestaat voor het overgrote deel uit vluchtelingen, gezinsherenigers, gezinsvormers en arbeidsmigranten. Kleinere aantallen komen voor studie, als au pair, als stagiair of om te rentenieren. Er is veel discussie over de integratie van (niet-westerse) allochtonen. Er is echter niet zoveel bekend over de dynamiek in de sociaal-economische situatie van vluchtelingen, gezins- en arbeidsmigranten in de Nederlandse samenleving, ondanks dat er veel behoefte aan is. Dit is niet zonder reden. Bestaande databestanden in Nederland lieten het verrichten van wetenschappelijk onderzoek naar de sociaal-economische dynamiek van specifieke groepen immigranten niet toe.

Voor het samenwerkingsproject 'Sociaal-economische dynamiek Immigranten' van het CBS en de Universiteit van Amsterdam²⁾ is, door koppeling van bestanden met data over niet-Nederlandse immigranten, een longitudinaal databestand gemaakt. In dit longitudinale bestand, het zogenaamde immigrantenpanel, zijn – naar jaar van vestiging – sociaal-economische gegevens zoals het werken in loondienst of als zelfstandige, de uitkeringsafhankelijkheid en het inkomen opgenomen. Andere vragen, bijvoorbeeld over talenkennis en inburgering, zijn met dit materiaal niet te beantwoorden. Hiervoor zijn andere bronnen nodig.

Dit artikel geeft een beschrijving van de deelname aan beroepsarbeid en de uitkeringsafhankelijkheid van immigranten in de periode 1990–2000. We analyseren jaarlijkse veranderingen in de positie op de arbeidsmarkt van vluchtelingen, gezinsherenigers, gezinsvormers en arbeidsmigranten, vanaf hun aankomst in Nederland. Een substantieel deel van de sociaal-economische positie van immigranten kan worden verklaard vanuit arbeidsmarkt-relevante achtergrondkenmerken van de betrokken personen, zoals opleidingsniveau en werkervaring. Zo komen immigranten uit westerse landen naar verhouding vaak als (hoger opgeleide) arbeidsimmigrant naar Nederland. Als gevolg hiervan doen de desbetreffende immigranten in mindere mate een beroep op werkloosheids- respectievelijk bijstandsuitkeringen. Niet-westerse immigranten komen veelal als gezinsmigrant of vluchteling binnen, zijn naar verhouding vaak lager opgeleid en doen frequenter een beroep op uitkeringen. Een groot verschil in uitgangspositie doet zich voor bij vluchtelingen en arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten komen hier om te werken, terwijl vluchtelingen in de jaren negentig een veelal tijdrovende asielprocedure moesten doorlopen en niet of (sinds 1998) slechts beperkt mochten werken. Gezinsmigranten hebben een zekere aanpassingsperiode nodig met taalcursussen, en – meer recentelijk – inburgeringcursussen.

Dit artikel is gebaseerd op administratieve gegevens en presenteert in beschrijvende zin arbeidsmarktuitkomsten naar vestigingsjaar en naar migratiemotief, te weten asiel, gezinshereniging, gezinsvorming en arbeid. Factoren die tot deze uitkomsten leiden, zijn divers. Zowel persoonlijke kenmerken van immigranten als veranderingen in immigratie- en integratiebeleid kunnen een rol spelen. Dit ligt echter buiten het bereik van dit artikel.

2. Immigrantenpanel

De combinatie van bij het CBS beschikbare data uit het Centraal Register Vreemdelingen (CRV) en de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) is het uitgangspunt bij het onderzoek. Deze combinatie van bestanden heeft betrekking op immigranten die naar Nederland zijn gekomen in de periode 1990–2001, en is opgebouwd met behulp van CRV-bestanden van het ministerie van Justitie over de pe-

riode 1998-2002. Met behulp van de data uit het CRV is het bijvoorbeeld mogelijk vluchtelingen en andere groepen immigranten te onderscheiden. De CRV-data zijn standgegevens waarin informatie is opgenomen van immigranten in eerdere jaren. In de Gemeentelijke Basisadministratie (de gemeentelijke bevolkingsregisters) is demografische informatie en informatie over het geboorteland opgenomen. Het gekoppelde CRV/GBA bestand bevat informatie over alle niet-Nederlandse immigranten die in de periode 1990-2000 naar Nederland zijn gekomen, met uitzondering van die immigranten die voor 1-1-1998 weer zijn vertrokken, genaturaliseerd of overleden. Retourmigratie kan selectief zijn. Arbeidsmigranten uit westerse landen keren verhoudingsgewijs snel (al na een paar jaar) weer terug naar hun geboorteland. Voor asielmigranten is dit veel minder vaak het geval. Omdat we ons baseren op CRV-standgegevens per 1 januari, zijn ook immigranten die in het jaar van aankomst weer zijn vertrokken niet in de bestanden opgenomen.

Het gecombineerde GBA/CRV bestand is op zijn beurt weer gekoppeld aan bestanden van het Regionaal Inkomens Onderzoek (RIO) over de periode 1995-2000. Het RIO is grotendeels ontleend aan data afkomstig van de Belastingdienst. Het gekoppelde CRV/GBA/RIO bestand, het immigrantenpanel, bevat naast demografische informatie en informatie over het migratiemotief ook informatie over het besteedbaar inkomen en – op basis van de belangrijkste inkomstenbron – de sociaal-economische categorie (werkend, werkloos enz.). Ook voor immigranten uit de periode 1990-1994 is RIO informatie beschikbaar, maar ook hier alleen voor 1995 en latere jaren.

Aangezien het om een panel gaat, biedt het gekoppelde bestand mogelijkheden voor een analyse van de positie op de arbeidsmarkt van immigranten en de dynamiek daarin. Niet iedereen is in alle onderzoeksjaren vertegenwoordigd. Uiteraard is er uitstroom uit het panel door retourmigratie en sterfte en is er instroom door immigratie.

In het RIO is informatie over 2 miljoen huishoudens opgenomen (zo'n 30 procent van de bevolking, ruwweg 5 miljoen personen).

Het aantal records in het CRV/GBA bestand bedraagt ruim 600 duizend. In het immigrantenpanel, de doorsnede van CRV/GBA en RIO (de personen die in alle drie de bestanden zijn opgenomen), zijn dus ongeveer 200 duizend personen opgenomen. Aan de database zijn wegingsfactoren toegevoegd, uitgaande van de variabelen geslacht, geboortelandgroep, leeftijdsgroep, vestigingsjaar en jaar uitstroom (door sterfte en emigratie).

3. Migratiemotieven

Asielmigranten

Niet iedereen die een asiolverzoek indient, wordt tot Nederland toegelaten en als immigrant in de gemeentelijke bevolkingsregisters ingeschreven. Degenen die wel mogen blijven en daarmee feitelijk als *asielmigrant* kunnen worden beschouwd, worden meestal pas enige tijd na indiening van hun asiolverzoek ingeschreven in de GBA. Inschrijving in de GBA vindt plaats op het moment dat de asielzoeker een verblijftitel krijgt en de centrale opvang verlaat. Ook

asielzoekers die langer dan een half jaar in een centrale opvangvoorziening verblijven, komen in aanmerking voor inschrijving in de GBA.

Arbeidsmigranten

Bij het verschijnsel arbeidsmigratie wordt vaak nog gedacht aan 'gastarbeid' in de jaren zestig uit Turkije, Marokko en andere landen rond de Middellandse Zee. Vooral in de tweede helft van de jaren zestig kwamen duizenden immigranten uit die regio naar Nederland om hun brood te verdienen. De laatste jaren komen arbeidsmigranten vooral uit West-Europese en andere welvarende landen, zoals Japan en de Verenigde Staten. De meerderheid van de arbeidsmigranten is afkomstig uit een ander land van de Europese Unie. Met name uit het Verenigd Koninkrijk komen veel mensen om in Nederland te werken.

Gezinsherenigers

Bij *gezinsherenigende migratie* gaat het om gezinnen die al vóór de immigratie bestonden, waarbij één of meerdere gezinsleden zich bij gezinsleden voegen die in een eerder jaar naar Nederland zijn gekomen. Gezinshereniging wordt vaak voorafgegaan door arbeidsmigratie. Een bekend voorbeeld hiervan is de gezinshereniging van Turken en Marokkanen. De laatste jaren is de gezinshereniging van gezinsleden van asielmigranten toegenomen. Gezinsleden (bijvoorbeeld van een arbeidsmigrant) die in hetzelfde jaar immigreren als de arbeidsmigrant (*meemigrerende gezinsleden*) worden in dit artikel bij de gezinsherenigers meegeteld. Asielzoekers die in gezinsverband komen worden allemaal als asielzoeker geteld.

Gezinsvormers

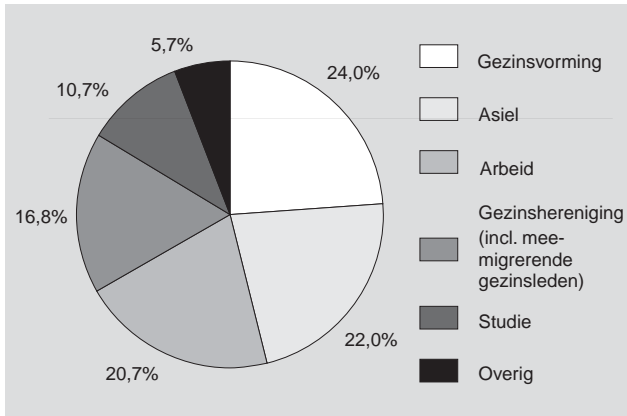
Naast gezinsherenigende migratie is de *gezinsvormende migratie* van belang. Van gezinsvormende migratie is sprake als men zich in Nederland vestigt met het oog op een huwelijk of niet-gehuwd samenwonen. Relatief veel jonge in Nederland wonende Turken en Marokkanen halen hun partner uit het land van afkomst. Ook bij de immigratie uit de ons omringende landen is relatievorming een belangrijke factor. Gezinsvorming is alleen toegestaan als men beschikt over voldoende inkomen en passende huisvesting.

4. Immigranten naar motief, 1995-2002

Gezinsvormers vormden in 2002 de grootste groep niet-Nederlandse immigranten. Eén op de vier immigranten (20,8 duizend) komt om te trouwen of samen te wonen (*grafiek 1*). Sinds 1995 is het aantal gezinsvormers bijna verdubbeld (*grafiek 2*). Turkije en Marokko zijn in 2002, evenals midden jaren negentig, de belangrijkste herkomstlanden van gezinsvormers. Eén op de drie huwelijksmigranten komt uit één van deze landen. Ook Turken en Marokkanen van de tweede generatie kiezen nog vaak voor een partner uit het herkomstland.

Het aantal asielmigranten is aan het eind van de jaren negentig toegenomen, tot 28 duizend in het jaar 2000. Daarna is het aantal asielmigranten weer afgenomen, tot een niveau van 19 duizend in 2002 (*grafiek 2*). De jaren negentig laten een duidelijke verschuiving zien in de herkomstlanden van asielmigranten. Waren in het begin van de

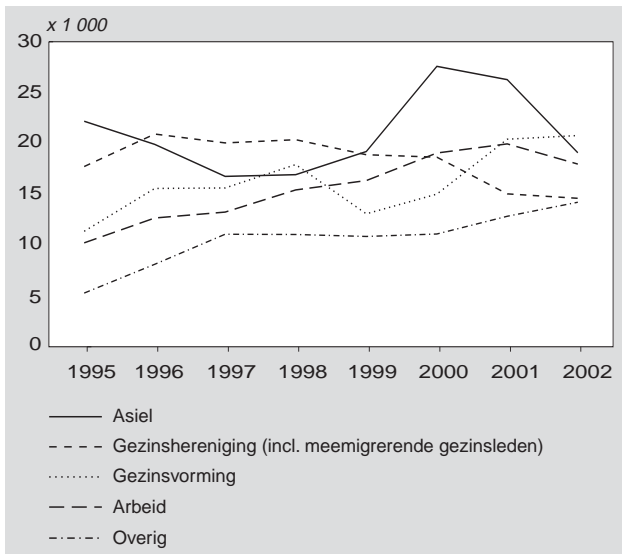
1. Niet-Nederlandse immigranten naar migratiemotief, 2002

Bron: Centraal Register Vreemdelingen, bewerking CBS.

jaren negentig naar verhouding veel asielmigranten afkomstig uit Somalië, in het midden van dat decennium kwamen de meeste migranten uit (voormalig) Joegoslavië, veelal vluchtelingen uit dit door oorlogsgeweld getroffen gebied. Eind jaren negentig was 40 tot 50 procent van de asielmigranten afkomstig uit Afghanistan of Irak. De laatste jaren zijn, naast deze twee landen, Angola, Sierra Leone en de voormalige Sovjet Unie belangrijke herkomstlanden van asielmigranten geworden.

2. Niet-Nederlandse immigranten naar migratiemotief

Bron: Centraal Register Vreemdelingen, bewerking CBS.

Het aantal arbeidsmigranten is onder invloed van de hoogconjunctuur aan het eind van de jaren negentig vrijwel verdubbeld van 10,2 duizend in 1995 tot 20,0 duizend in 2001. In 2002 kwamen, mede onder invloed van de mindere economische conjunctuur, 18 duizend mensen voor werk naar Nederland. Iets meer dan 60 procent van alle arbeidsmigranten komt uit een van de EU- en EFTA-landen, met name uit het Verenigd Koninkrijk of Duitsland. Verder komt 10 tot 15 procent van de arbeidsmigranten uit één van de niet-Europese OESO-landen (Australië, Canada, Japan, Nieuw-Zeeland en VS van Amerika).

Het aantal gezinsherenigende immigranten is sinds 1996 afgenomen. In 1996 kwamen 20,9 duizend gezinsherenigers naar Nederland (inclusief tegelijkertijd migrerende gezinsleden). In 2002 was dit gedaald tot 14,6 duizend. Dit is minder dan de aantallen gezinsvormers, arbeidsmigranten of asielmigranten. In 1998 vormden de gezinsherenigers nog de grootste categorie (grafiek 2). Eenderde van de gezinsherenigers komt uit een EU- of EFTA-land. Het aandeel van de Turken in de gezinshereniging is, in tegenstelling tot dat van de Marokkanen, licht afgenomen.

Het aantal studenten dat naar Nederland komt, ten slotte, neemt sterk toe. De overgang van een gecombineerde naar een aparte bachelor/master-structuur in september 2002 en de daarmee samenhangende internationale oriëntatie van universiteiten en hogescholen kunnen toenevende aantallen studenten aangetrokken hebben. In 2002 kwam bijna 11 procent van het totale aantal niet-Nederlandse immigranten naar Nederland om te studeren. De grootste groepen studenten kwamen in 2002 uit China (2 duizend), Indonesië en Duitsland (elk zeshonderd).

5. Cohorten immigranten naar sociaal-economische categorie en vestigingsjaar

In deze paragraaf en de volgende paragrafen bespreken we de positie op de arbeidsmarkt van arbeidsmigranten, gezinsherenigers, gezinsvormers en vluchtelingen. Het gaat steeds om immigranten *tussen 16 en 64 jaar*, die *tussen 1990 en 2000* als immigrant zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters. We maken onderscheid tussen:

- 1) werkenden (in loondienst of zelfstandig);
- 2) mensen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering;
- 3) overigen (waaronder mensen zonder inkomen).

De indeling naar sociaal-economische categorie is gebaseerd op de *belangrijkste inkomstenbron* in het desbetreffende jaar. Iemand die over een gedeelte van het jaar een uitkering heeft gehad, maar het grootste deel van het inkomen met werken heeft verdiend komt dus als werkend naar voren en niet als uitkeringsgerechtigde. Het omgekeerde is uiteraard ook mogelijk.

Personen met een WAO-uitkering zijn bij de groep *overigen* geteld. Omdat immigranten doorgaans relatief jong zijn gaat het bij dit onderzoek om verwaarloosbaar kleine aantallen. Hetzelfde geldt voor het aantal AOW-ers. Daarom hebben de gegevens over uitkeringen in dit artikel alleen betrekking op werkloosheids- en bijstandsuitkeringen.

Verder worden, bij de werkenden, immigranten met 'kleine baantjes' onderscheiden. Als criterium hiervoor is een grens van eenderde van het minimumloon gehanteerd. Het gaat dan bijvoorbeeld om mensen die in het desbetreffende jaar maar een paar weken hebben gewerkt of om werk voor maar enkele uren per week, zoals krantenbezorgers. De in dit artikel gebruikte definities wijken in zekere mate af van de elders door het CBS gehanteerde definities. Volgens de bij de enquête Beroepsbevolking gehanteerde definitie bijvoorbeeld, worden personen die ten minste 12 uur per week werken tot de *werkzame beroepsbevolking* gerekend, terwijl diegenen die ten minste 12 uur per week wil-

len werken maar niet of minder dan 12 uur werken tot de *werkloze beroepsbevolking* worden gerekend.

6. Asielmigranten

Zoals aangegeven wordt niet iedere asielzoeker in de gemeentelijke bevolkingsregisters (Gemeentelijke Basisadministratie GBA) ingeschreven. Voorzover men in de GBA wordt ingeschreven (en daarmee als immigrant geteld) gebeurt dit pas enige tijd nadat men het asielverzoek heeft ingediend. In 1998 zijn vanwege de druk op de opvangcapaciteit van de Centrale Opvang voor Asielzoekers (COA) twee speciale vormen van opvang geregeld, te weten de Centrale Opvang in Woningen (COW) en de Zelfzorgarrangementen (ZZA). Bij de Centrale Opvang in Woningen huurt het COA woningen voor asielzoekers. Bij de Zelfzorgarrangementen regelen de desbetreffende asielzoekers zelf hun huisvesting (bijvoorbeeld bij familie of vrienden). De asielzoekers die van deze voorzieningen gebruik maakten werden altijd direct in de GBA ingeschreven. Asielzoekers die in de centrale opvangaccommodaties terechtkomen daarentegen, worden in de GBA ingeschreven na statusverlening of na een verblijf van een jaar (sinds juni 2000 een half jaar) in de opvang. Er zijn aanwijzingen dat de meeste van deze laatste groep asielzoekers in de GBA worden in-

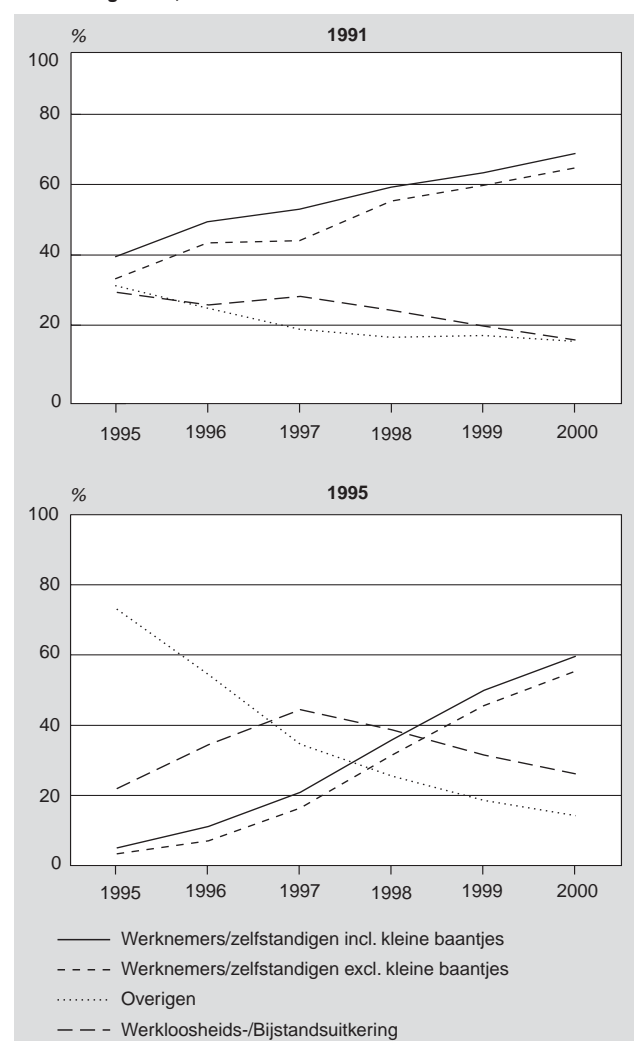
geschreven, en dus als asielmigrant kunnen worden beschouwd, op het moment dat ze de centrale opvang verlaten om een woning te betrekken (Nicolaas en Sprangers, 2001). Een deel van de asielzoekers wordt dus al eerder ingeschreven, dat wil zeggen voordat duidelijk is of men in aanmerking komt voor een verblijfsstatus. Er is daarom, voor degenen die als immigrant in de GBA worden ingeschreven, een zeker tijdsverloop tussen het indienen van het asielverzoek en inschrijving in de GBA. Het is niet bekend hoe groot dit tijdsverloop is.

Zoals vermeld is het aantal asielmigranten aan het eind van de jaren negentig toegenomen, tot 28 duizend in het jaar 2000. Daarna is, onder invloed van het aangescherpte beleid, het aantal asielmigranten weer afgenomen, tot een niveau van 19 duizend in 2002.

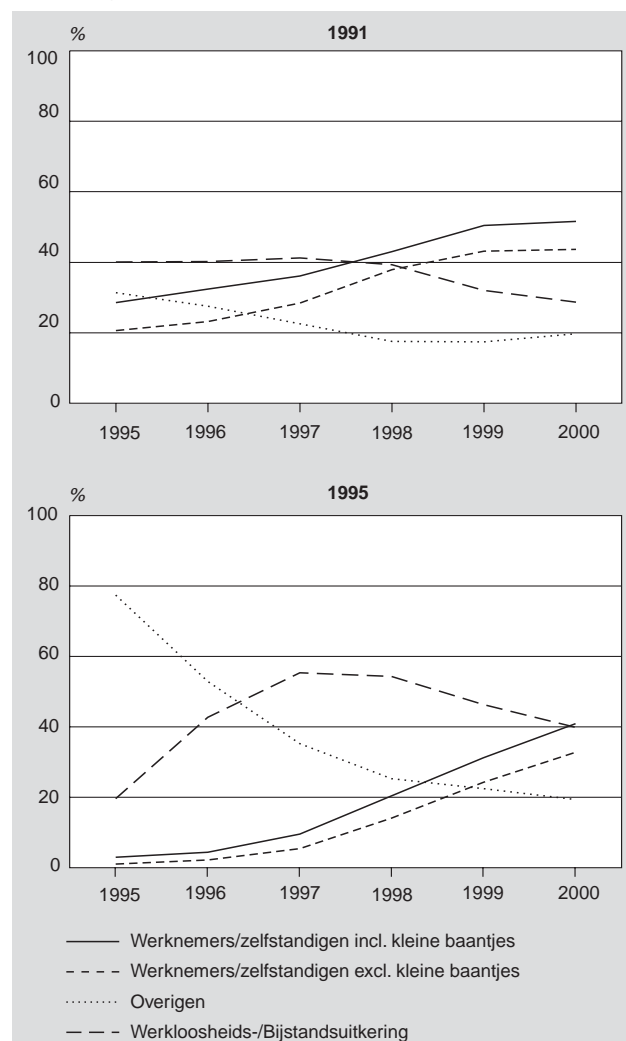
In de *grafieken 3 en 4* is de positie op de arbeidsmarkt weergegeven voor de cohorten asielmigranten die zijn ingeschreven in de GBA in 1991 respectievelijk 1995. Zoals eerder gemeld is geen informatie over de positie op de arbeidsmarkt van vóór 1995 beschikbaar.

Van de mannelijke asielmigranten die in 1991 zijn ingeschreven in de GBA en in 2000 nog in Nederland woonden, had bijna twee op de drie werk in het jaar 2000. Voor de

3. Asielmigranten, mannen

4. Asielmigranten, vrouwen

vrouwen is dit minder dan de helft. Van de autochtone mannen in de, met de immigrantenpopulatie vergelijkbare leeftijdsklasse van 25–44 jaar, had in het jaar 1999 92 procent werk. Voor autochtone vrouwen was dit 66 procent.

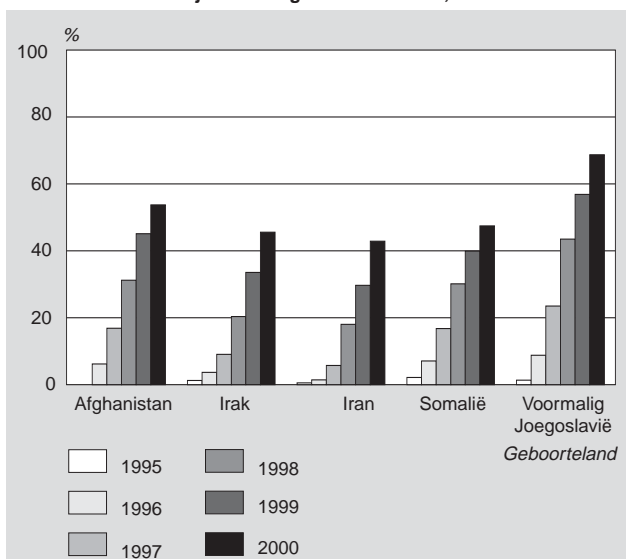
Zoals gemeld wordt een deel van de asielzoekers in de GBA ingeschreven terwijl de asielprocedure nog niet is afgerond en men dus nog geen verblijfsvergunning heeft. Het feit dat asielzoekers (althans tot 1998) tot het moment van statusverlening niet mochten werken en ook geen recht hebben op bijstand, wordt in grafiek 4 weerspiegeld: in eerste instantie neemt het aandeel met een uitkering toe om na verloop van tijd weer te dalen. In het algemeen hebben (vooral niet-westerse) immigranten een aanpassingsperiode nodig van zo'n twee à drie jaar, een periode waarin men de taal moet leren en (sinds 1998) een inburgeringstraject doorloopt. Daarnaast mochten onder de Vreemdelingenwet die tot 2001 van toepassing was, voormalige asielzoekers met een voorlopige vergunning tot verblijf (VVTV) pas na twee jaar betaalde arbeid verrichten.

Uit de grafiek blijkt dat de meerderheid van de mannelijke asielmigranten na verloop van tijd werk heeft. Toch is van het cohort asielmigranten van 1991 aan het eind van de 20^e eeuw nog zo'n 16 procent van de mannen en 29 procent van de vrouwen aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering.

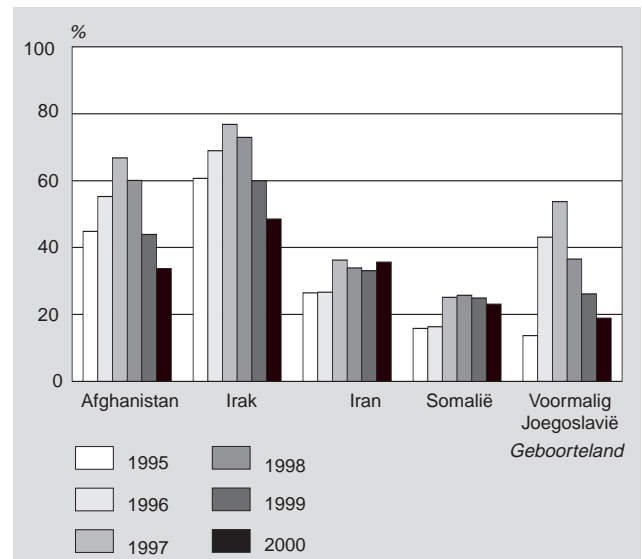
In grafiek 5 is, voor de asielmigranten uit een aantal herkomstlanden het aandeel van de mannen van 16–64 jaar weergegeven die werkzaam zijn (in loondienst of als zelfstandige) dan wel een werkloosheids- of bijstandsuitkering hebben, voor het cohort immigranten van 1995. De 'kleine baantjes' zijn hier buiten beschouwing gelaten.

De voormalig Joegoslaven blijken het meest succesvol op de arbeidsmarkt. Twee op de drie Joegoslavische mannen die in 1995 naar Nederland zijn gekomen heeft in 2000 werk. De aanhoudende stijging van het percentage werkenden suggereert dat – ook in een periode van hoogconjunctuur – een aanpassingsperiode van vijf jaar (zelfs voor de meest succesvolle categorie asielmigranten) nog niet volstaat.

5a. Aandeel mannelijke asielmigranten met werk, cohort 1995

5b. Aandeel mannelijke asielmigranten met een werkloosheids/bijstandsuitkering, cohort 1995

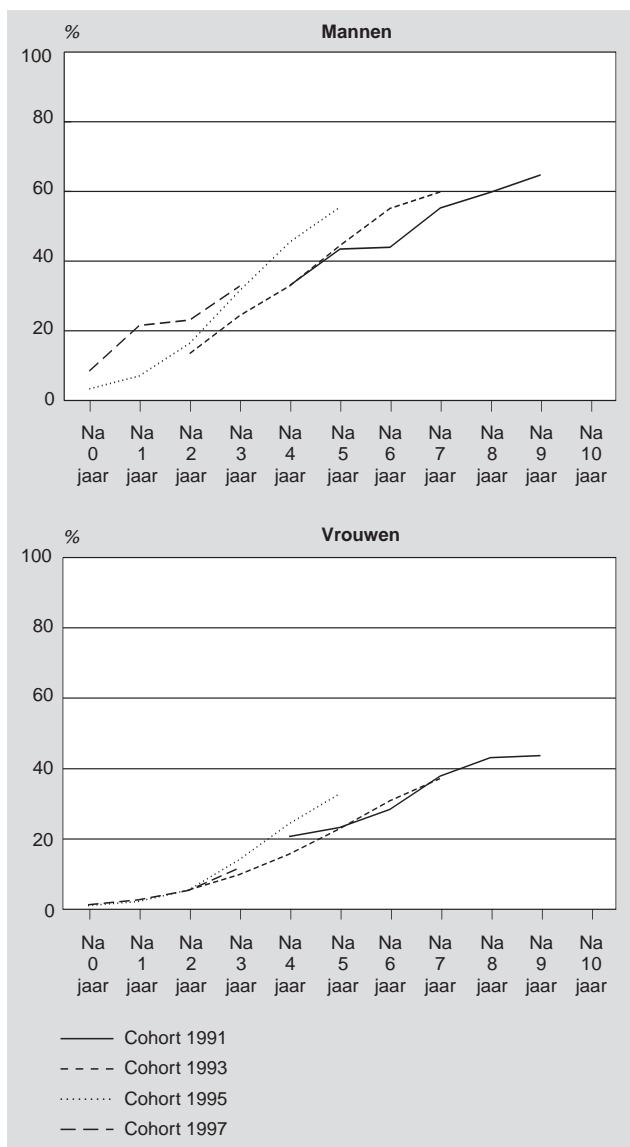
Van de mannen afkomstig uit Irak, Iran en Somalië heeft in 2000 minder dan de helft werk. Er zijn grote verschillen in de uitkeringsafhankelijkheid. Van de mannelijke vluchtelingen die in 1995 uit Irak zijn gekomen, is in 2000 de helft aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering. Bij de Somaliërs is dit 20 procent.

In grafiek 6 is het percentage werkenden weergegeven voor verschillende cohorten asielmigranten naar duur van het verblijf in Nederland. Het gaat om de cohorten asielmigranten die zijn aangekomen in 1991, 1993, 1995 en 1997.

Van het cohort mannelijke asielmigranten in 1991 had na zeven jaar meer dan de helft werk. Voor het cohort asielmigranten die in 1995 kwamen werd deze vijftig procent – in een periode van hoogconjunctuur – al binnen vijf jaar gehaald. Bij de vrouwen zijn de verschillen tussen de verschillende immigrantengroepen wat kleiner. Na vijf jaar heeft ongeveer één op de drie vrouwelijke asielmigranten werk. Na verloop van tijd lijkt het aandeel van de actieven te stabiliseren en heeft bijna de helft van de vrouwelijke vluchtelingen werk.

Van de mannelijke asielmigranten die in 1995 als immigrant zijn geregistreerd is vijf jaar na aankomst, in het jaar 2000, meer dan een kwart aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering. De piek in het percentage personen met een uitkering als belangrijkste inkomstenbron voor dit cohort zien we na een verblijf van twee jaar (44 procent). Ook van de mannelijke asielmigranten in 1997 is 44 procent twee jaar later afhankelijk van een uitkering. Voor het cohort mannelijke asielmigranten in 1998 is het percentage van de mannen die twee jaar na de immigratie zijn aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering met 22 procent half zo groot. Dit hangt, behalve met de conjunctuur, wellicht ook samen met de versoepelde regelgeving, die het eenvoudiger maakt voor asielzoekers om te werken. Sinds 1998 is het asielzoekers die nog geen uitsluit hebben over hun asielverzoek toegestaan 12 weken in een periode van 52 weken bepaalde vormen van kortdurende arbeid te verrichten. Het gaat dan bijvoorbeeld

6. Asielmigranten met werk, excl. kleine baantjes

om seizoenarbeid in de land- en tuinbouw. Bij de vrouwen zien we een vergelijkbare trendbreuk als bij de mannen. Bij de vergelijking tussen opeenvolgende cohorten asielmigranten moet er – zeker als het om uitkeringsafhankelijkheid gaat – rekening mee worden gehouden dat de regelgeving rond asiel, migratie en sociale zekerheid voortdurend aan verandering onderhevig is. Ook de praktijk rond statusverlening is in de onderzoeksperiode sterk gewijzigd. In 1995 werden nog maar heel weinig voorlopige vergunningen tot verblijf (VVTV) toegekend. In 1998 kreeg bijna de helft van de asielmigranten een dergelijke voorlopige status. Dit is in de context van dit artikel van belang, omdat VVTV-ers, in tegenstelling tot mensen met een A-status, niet in aanmerking komen voor bijstand.

7. Arbeidsmigranten

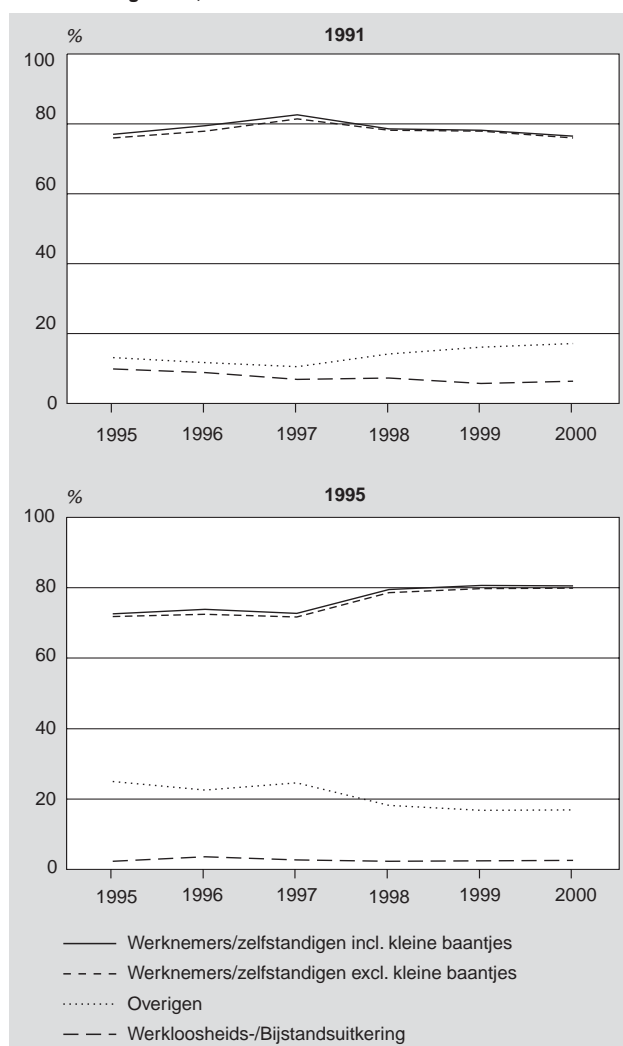
Het aantal arbeidsmigranten is, onder invloed van de hoogconjunctuur aan het eind van de jaren negentig, toegenomen van 10,2 duizend in 1995 tot 20,0 duizend in 2001. In 2002 kwamen, mede onder invloed van de minde-

re economische conjunctuur, iets minder dan 18 duizend mensen voor werk naar Nederland. Gegevens over de positie op de arbeidsmarkt van immigranten van na 2000 (en over de periode van mindere conjunctuur vanaf 2002) zijn nog niet beschikbaar.

In de grafieken 7 en 8 is de positie op de arbeidsmarkt van arbeidsmigranten weergegeven. Het aandeel arbeidsmigranten met werk ligt – zoals uit het vervolg blijkt ook direct na aankomst – duidelijk beneden de 100 procent. Vermoedelijk gaat het hier om met arbeidsmigranten meemigrerende gezinsleden van arbeidsmigranten, die ten onrechte zelf ook als arbeidsmigrant zijn geregistreerd.

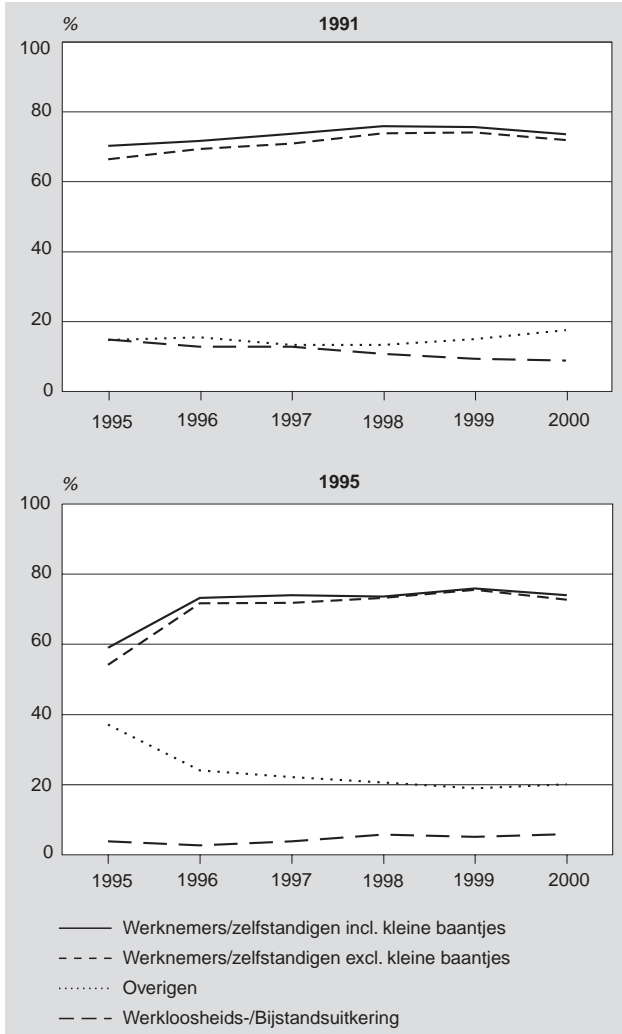
Het aandeel voormalige arbeidsmigranten die afhankelijk zijn van een werkloosheids- of bijstandsuitkering is voor oudere cohorten groter dan voor recente cohorten. Dit is deels te verklaren doordat immigranten van laatstgenoemde categorie geen arbeidsverleden hebben kunnen opbouwen en dus ook niet in aanmerking komen voor een werkloosheidsuitkering. Men kan – als nieuwkomer die voor werk komt – uiteraard ook niet in aanmerking komen voor bijstand. De dalende trend van het aantal voormalige arbeidsmigranten met een werkloosheids- of bijstandsuitkering als belangrijkste inkomensbron over de jaren 1995–2000 hangt samen

7. Arbeidsmigranten, mannen

met de conjunctuur in deze periode. Van de arbeidsmigranten die in het begin van de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen, is in 2000 iets meer dan vijf procent aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering. Voor de autochtone bevolking was dit 2 procent voor de mannen en 3,5 procent voor de vrouwen.

8. Arbeidsmigranten, vrouwen

Het is moeilijk aan te geven in hoeverre de hier onderzochte cohorten arbeidsmigranten van eerdere jaren representatief zijn voor de oorspronkelijke migratiestroom in het desbetreffende jaar. Arbeidsmigranten zijn namelijk in een sterke mate – meer dan andere migrantencategorieën – geneigd na een paar jaar weer terug te keren naar hun herkomstland. Bijna twee van de drie arbeidsmigranten zijn na vier jaar weer vertrokken. Hoger opgeleide arbeidsmigranten die in concernverband worden uitgezonden zullen mogelijk naar verhouding vaker terugkeren naar hun moederland.

Zoals eerder opgemerkt heeft dit onderzoek alleen betrekking op immigranten die na 1 januari 1998 nog in Nederland woonden. De resultaten voor cohorten van voor die datum hebben dus alleen betrekking op immigranten die zich voor langere tijd in Nederland hebben gevestigd. Het is juist de informatie over deze immigranten die vanuit het oogpunt van integratie van belang is.

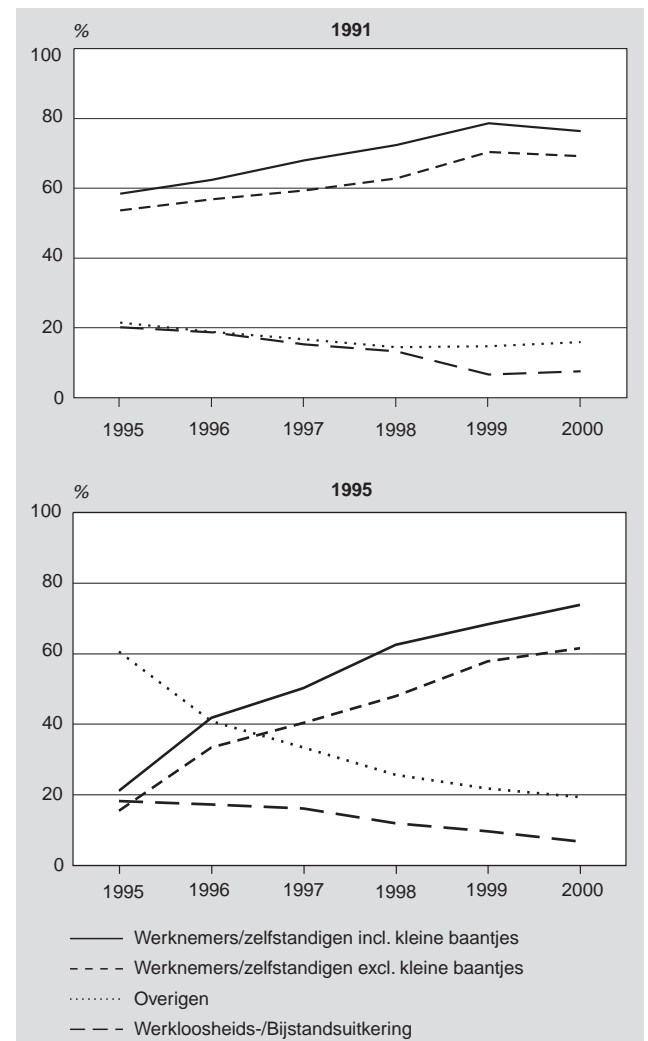
8. Gezinsherenigende migranten

Het aantal gezinsherenigende immigranten is sinds 1996 afgenomen. In 1996 kwamen 20,9 duizend gezinsherenigers naar Nederland (inclusief tegelijkertijd migrerende gezinsleden). In 2002 was dit gedaald tot 14,6 duizend. Dit is minder dan de aantallen gezinsvormers, arbeidsmigranten of asielmigranten. In 1998 vormden de gezinsherenigers nog de grootste categorie.

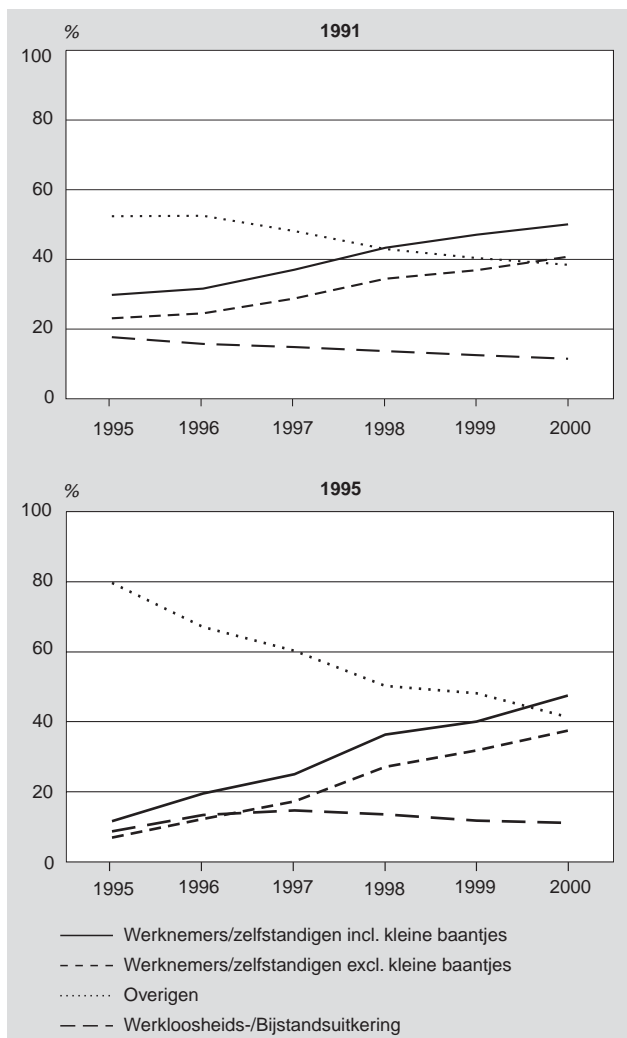
Ook van de gezinsherenigers vindt een aanzienlijk deel snel werk (*grafiek 9 en 10*). Zes van de tien mannen die in 1995 voor gezinshereniging naar Nederland kwamen hebben na vijf jaar werk. Voor de vrouwen is dit vier op de tien.

Van de gezinsherenigers krijgt 10 à 20 procent vanaf het eerste jaar een werkloosheids- of bijstandsuitkering. Dit lijkt op het eerste gezicht strijdig met de regelgeving, die voorschrijft dat men, om in aanmerking te komen voor gezinshereniging, in het eigen levensonderhoud moet kunnen voorzien. Voor sommige categorieën zijn echter minder strikte inkomenseisen gehanteerd, bijvoorbeeld voor mensen van 57,5 jaar of ouder, vluchtelingen en arbeidsongeschikten. Verder kan het voorkomen dat men in het begin van een kalenderjaar gekomen is en aan het eind

9. Gezinsherenigers, mannen

10. Gezinsherenigers, vrouwen

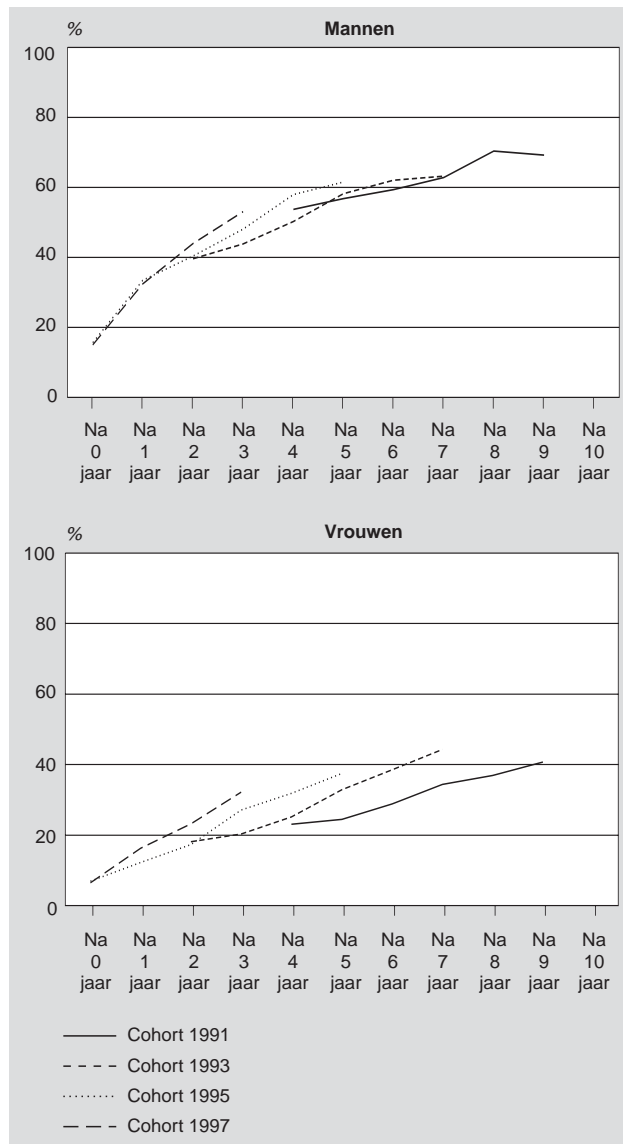
van het jaar bijstand ontvangt. De wat lagere uitkeringsafhankelijkheid van meer recente cohorten moet ook in dit perspectief worden gezien.

De patronen van arbeidsdeelname naar *duur van het verblijf* voor de verschillende cohorten gezinsherenigende mannen ontlopen elkaar niet veel (*grafiek 11*). Bij de vrouwen zien we juist een oplopend aandeel met betaald werk voor opeenvolgende cohorten. Van de gezinsherenigende vrouwen die in 1991 zijn gekomen, heeft 23 procent na vier jaar werk. Voor het cohort gezinsherenigende vrouwen van 1995 werkte – in een periode van verbeterde conjunctuur – na vier jaar 32 procent.

9. Gezinsvormende migratie

In 2002 kwam een record aantal gezinsvormende immigranten naar Nederland (20,8 duizend). Daarmee is de gezinsvormende migratie de getalsmatig belangrijkste migratiecategorie geworden. De belangrijkste herkomstlanden zijn nog altijd Turkije en Marokko. Eén op de drie huwelijksmigranten komt uit één van deze landen. Ook Turken en Marokkanen van de tweede generatie kiezen nog vaak voor een partner uit het herkomstland.

11. Gezinsherenigers met werk, excl. kleine baantjes

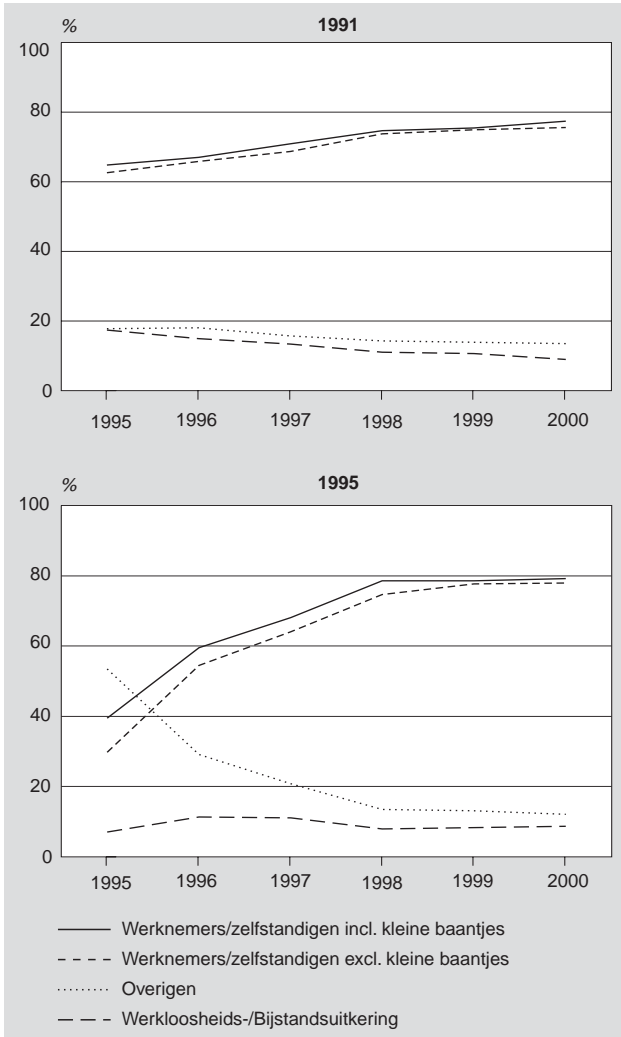
De positie op de arbeidsmarkt van gezinsvormende immigranten vertoont ruwweg hetzelfde patroon als die van de gezinsherenigers, met dat verschil dat het aandeel met betaald werk wat sneller toeneemt naar een wat hoger niveau, terwijl de uitkeringsafhankelijkheid wat minder is (*grafiek 12*). Dit zou ten dele kunnen samenhangen met het feit dat gezinsvormers een wat betere uitgangspositie hebben doordat zij zich relatief vaak bij autochtonen en allochtonen van de tweede generatie voegen, terwijl gezinshereniging doorgaans gebeurt met iemand van de eerste generatie.

Bij de gezinsvormers zien we, zowel voor mannen als vrouwen, voor opeenvolgende cohorten een toenemend percentage werkenden (*grafiek 14*). Bij de gezinsherenigende immigranten zagen we alleen voor de vrouwen een stijging in de arbeidsdeelname voor verschillende cohorten naar immigratiejaar.

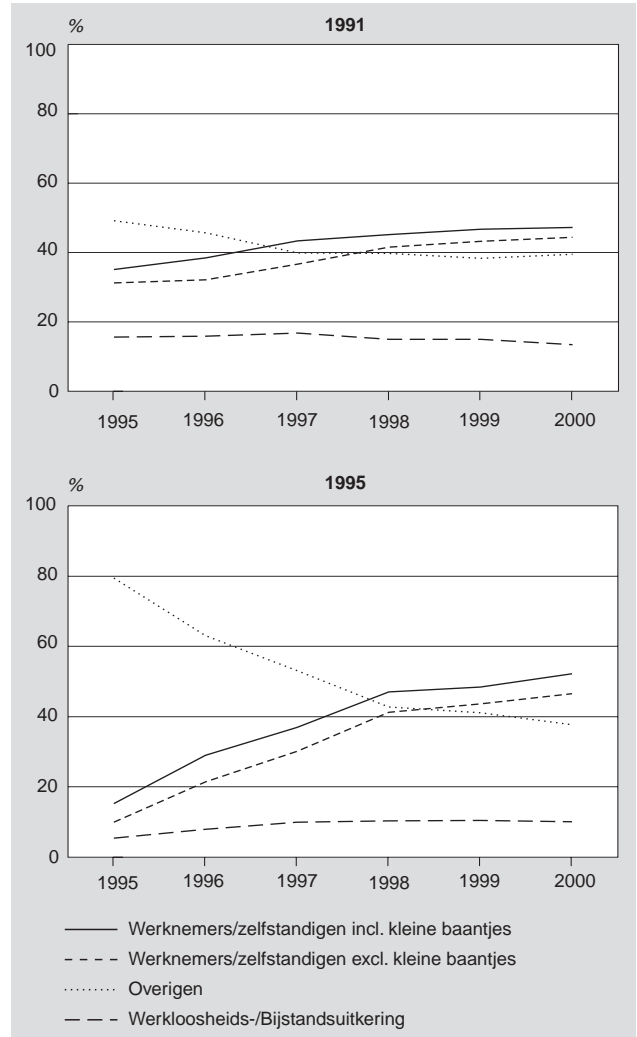
De participatie van het cohort gezinsvormende mannen van 1997 is na drie jaar al bijna op het niveau van alle eerdere cohorten. Het aandeel met werk onder de vrouwen die in 1997 voor gezinsvorming naar Nederland zijn gekomen overtreft in het jaar 2000 zelfs de participatie van alle eerdere cohorten.

12. Gezinsvormers, mannen

13. Gezinsvormers, vrouwen

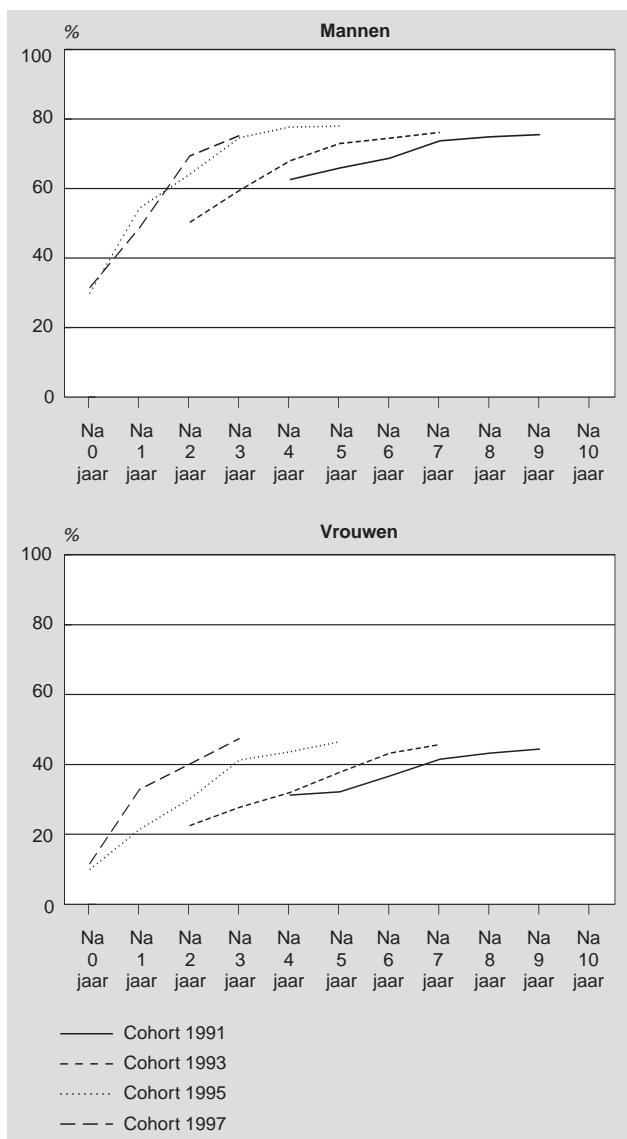
Gezinsmigranten zijn vaak afkomstig uit niet-westerse landen als Turkije en Marokko, maar komen ook uit westerse landen. In 1995 was ruim één op de drie gezinsherenigers en één op de vijf gezinsvormers afkomstig uit een West-Europees land of uit één van de westerse OESO-landen. Ontwikkelingen in arbeidsdeelname kunnen samenhangen met wijzigingen in de samenstelling in de categorieën gezinshereniging en -vorming. Er hebben zich echter geen grote verschuivingen voorgedaan naar herkomstland. Bij de vrouwen is het aandeel van de gezinsvormende immigranten afkomstig uit Europese en OESO-landen in 1995 ten opzichte van 1991 iets afgenomen. Verschillen in uitkeringsafhankelijkheid tussen verschillende groepen immigranten zijn deels te verklaren aan de hand van de economische conjunctuur, en (wijzigingen in) beleidsmaatregelen. Het lagere beroep op een werkloosheids- of bijstandsuitkering van latere cohorten kan samenhangen met de sinds 1993 aan gezinsherenigers en gezinsvormers gestelde inkomenseisen. Het beroep op een werkloosheids- of bijstandsuitkering is vooral bij de vrouwen voor recente cohorten wat lager dan voor eerdere cohorten.

10. Migratiecategorieën vergeleken

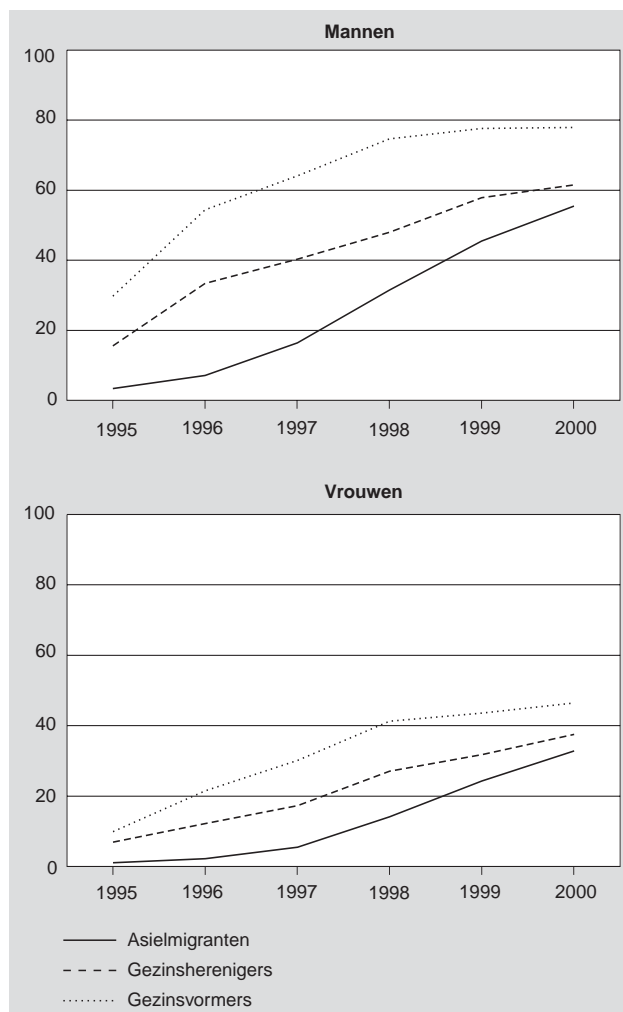
Uit grafiek 15 blijkt dat gezinsherenigers en (vooral) gezinsvormers eerder een plek op de Nederlandse arbeidsmarkt weten te verwerven dan asielmigranten/vluchtelingen. Dit hangt voor een deel samen met de lange duur van asielprocedures en met het gegeven dat asielzoekers – zolang zij geen verblijfsstatus hebben – maar beperkt mogen werken. Het lijkt er wel op dat vluchtelingen de achterstand op de arbeidsmarkt vervolgens versneld inhalen. Toch is na verloop van jaren, voor alle cohorten naar jaar van immigratie – dus ook die van het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw – Het percentage asielmigranten met werk lager dan dat van gezinsmigranten, terwijl de uitkeringsafhankelijkheid ten opzichte van gezinsmigranten hoger is.

Van de mannelijke asielmigranten die in 1995 in de GBA zijn ingeschreven is vijf jaar later 26 procent aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering als belangrijkste inkomstenbron. Van de mannelijke gezinsherenigers en gezinsvormers is dit 7 respectievelijk 9 procent. Van de mannen die in 1995 als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen is na 5 jaar 3 procent afhankelijk van een werkloosheids- of bijstandsuitkering.

14. Gezinsvormers met werk, excl. kleine baantjes

15. Percentage met werk, naar migratiemotief, cohort 1995

Van de vrouwen die in 1995 als asielmigrant naar Nederland kwamen ontvangt vijf jaar later 40 procent een werkloosheidsuitkering. Van de vrouwelijke gezinssherenigers en gezinsvormers was 11 respectievelijk 10 procent na de periode van vijf jaar aangewezen op een uitkering. Voor de vrouwelijke arbeidsmigranten was dit 6 procent.

Van de autochtonen was in 1999 ruim 2 procent van de mannen en 3,5 procent van de vrouwen aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering.

Bij de interpretatie van de verschillen in arbeidsdeelname en uitkeringsafhankelijkheid moet rekening worden gehouden met de verschillende achtergronden van migratiecategorieën. Asielprocedures duurden in het verleden vaak vele jaren, waarin de betrokken asielzoekers maar beperkte mogelijkheden hadden om te werken. Deze uitgangspositie is moeilijk vergelijkbaar met die van bijvoorbeeld arbeidsmigranten, die immers juist naar Nederland komen om te werken. Ook de situatie van gezinsmigranten is moeilijk vergelijkbaar met die van asielmigranten. Aan de partner in Nederland worden eisen gesteld, zoals de eis

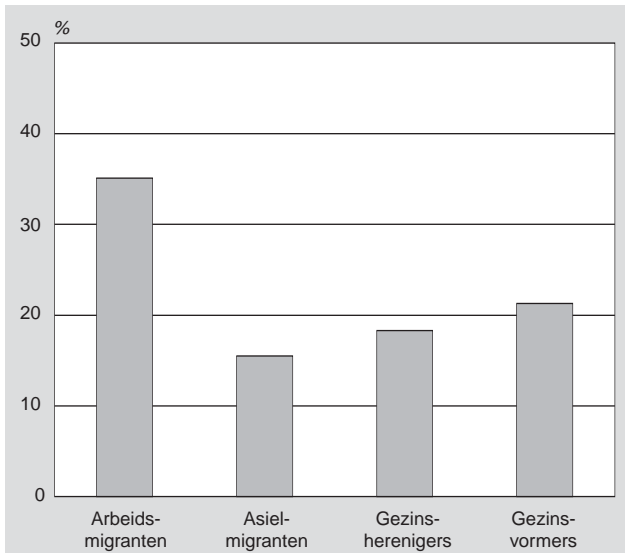
dat men in het eigen onderhoud en dat van de immigrerende partner kan voorzien. Voor een deel zijn gezinsmigranten afkomstig uit westerse landen zoals de buurlanden. Ruim één op de drie gezinsvormende migranten gaat bovendien trouwen of samenwonen met een autochtoon. In het algemeen moet er daarnaast rekening mee worden gehouden dat immigranten – met het oog op het leren van de taal en inburgering – een aanpassingsperiode nodig hebben van enkele jaren.

11. Dynamiek in positie op de arbeidsmarkt

In de grafieken 16 en 17 wordt de dynamiek in de positie op de arbeidsmarkt van verschillende groepen immigranten weergegeven. De grafieken hebben betrekking op alle immigranten waarvoor in twee opeenvolgende jaren informatie over de sociaal-economische categorie beschikbaar was.

Van de voormalige arbeidsmigranten met een werkloosheids- of bijstandsuitkering heeft ruim één op de drie in het volgend jaar (weer) werk (grafiek 16). Dit percentage is twee maal zo hoog als bij de andere migratiecategorieën. De vooruitzichten op werk zijn voor gezinsvormers wat beter dan dat voor gezinssherenigers.

16. Jaar op jaar transitie van uitkering (werkloosheids/bijstand) naar werk, 1995–2000

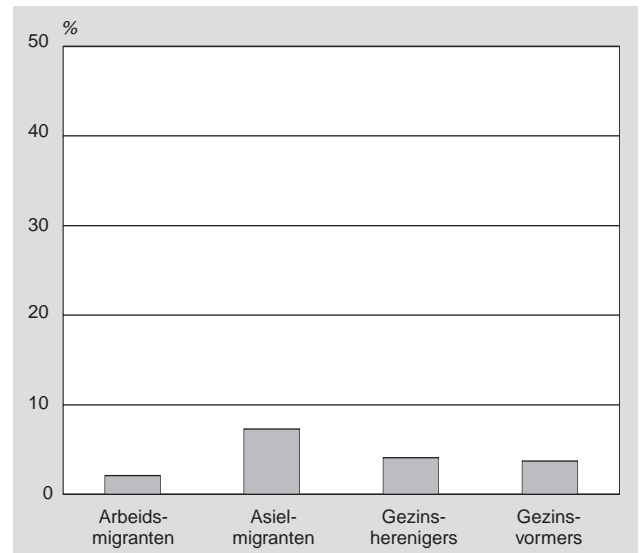
Van de asielmigranten met werk als belangrijkste bron van inkomsten is 7 procent in het volgend jaar op een werkloosheids- of bijstandsuitkering aangewezen. Voor de gezinsmigranten is dit 4 procent en voor arbeidsmigranten 2 procent.

Arbeidsmigranten vinden naar verhouding snel een baan en worden niet snel werkloos, terwijl gezinsmigranten en (vooral) asielmigranten naar verhouding minder snel werk vinden, terwijl een relatief groot percentage werkloos wordt.

Van de asielmigranten slagen met name de Chinezen en voormalig Joegoslaven er het beste in economisch actief te worden. Van de Chinese asielmigranten met een werkloosheids- of bijstandsuitkering heeft een kwart een jaar later werk gevonden. Voor de Joegoslaven is dit iets minder dan één op de vijf. De Afghanen en Irakezen doen het in dit opzicht minder goed: één op de tien mensen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering heeft in het daaropvolgend jaar werk. Ter vergelijking: van de immigranten die zijn geboren in EU-landen heeft één op de drie een jaar later werk gevonden.

Het risico van terugval vanuit werk naar een uitkering is relatief groot voor Somaliërs, Irakezen en Afghanen (meer dan 10 procent). Bij Chinezen en voormalig Joegoslaven is het percentage personen die hun baan kwijtraken met respectievelijk 7 en 4 procent beduidend lager. Voor immigranten afkomstig uit EU-landen is dit 2 procent.

17. Jaar op jaar transitie van werk naar uitkering (werkloosheids/bijstand), 1995–2000

Literatuur

Nicolaas, H. en A.H. Sprangers, 2001, Klein deel van asielzoekers ingeschreven in GBA. Maandstatistiek van de Bevolking, september 2001, blz. 4–7.

Noten in de tekst

- 1) Aan de totstandkoming van dit onderzoek hebben Koos Arts, Joop de Beer, Annelies Boerdam, Henk-Jan Dirven, Hans Kasperski, Dorien Manting, Helma Schapendonk-Maas en Henrico Witvliet (allen CBS) een belangrijke bijdrage geleverd. Het onderzoek is deels gefinancierd door het ministerie van Financiën.
- 2) Het samenwerkingsproject met de Universiteit van Amsterdam is onderdeel van het Strategisch Programma ‘Sociale Dynamiek en Arbeidsmarkt’. Het Strategisch Programma Sociale Dynamiek en Arbeidsmarkt heeft als hoofddoelstelling het ontwikkelen van nieuwe, samenhangende statistische informatie over arbeidsmarkt-, huishoudens-, inkomens- en vermogensdynamiek. Het programma is gericht op kwaliteitsverbetering en vernieuwing van het reguliere CBS-werkprogramma, in samenwerking met universiteiten en onderzoeksinstituten.